

moeten oude bekenden, zij ontvangen uiterst liefdevolle zorg en aandacht van vrijwilligers en zorgverleners. Er is ruimte voor feest en humor. Zo wordt de veertigjarige Cedric tussen twee hulpverleners heen en weer geschud op de maat van dansmuziek. Hij kust de arm van een van hen. Er is aanraking, er is plezier. Daardoor ervaren deze mensen direct heelheid, kracht, acceptatie, verbondenheid en samenzijn. Ze mogen er, als mens, zijn. In de samenleving daarbuiten – die op succes, gezondheid en winnen gericht is – tellen ze vaak niet volwaardig mee. Ze worden als hinderlijk of afschrikwekkend ervaren. Dan liggen vereenzaming en verlies van eigenwaarde op de loer.

Na het zien van de documentaire besef je hoe goed en belangrijk het voor veel mensen is dat Lourdes bestaat. Uit het verblijf daar putten ze geloof, kracht en inspiratie, men ervaart het leven als draaglijker. Daarnaast zou het wenselijk zijn als zieken, invaliden en sociaal-getraumatiseerden het hele jaar door een minder eenzaam bestaan zouden hebben. Je wordt je scherp bewust van hun maatschappelijke uitzonderingspositie. Het feit dat er gebrek aan maatschappelijke saamhorigheid is, maakt het werk van geestelijke verzorgers extra belangrijk. Zij kunnen het vermogen van mensen activeren om zichzelf te aanvaarden, te waarderen en te overstijgen, zodat ziekte niet meer het enige innerlijke oriëntatiepunt in hun leven is.

I. Brouwer was voorheen docente aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. E-mail: ibrouwer@ziggo.nl.

Marieke Sillevs Smitt, *Provocatief pastoraat. Liefde, humor, uitdaging*

Middelburg, Skandalon, 2021
ISBN 978 94 93220 09 6

In het boek *Provocatief pastoraat* prikkelt Marieke Sillevs Smitt (2021) de lezer tot het ontwikkelen van een provocatieve basishouding. Ze put daarbij uit haar ervaringen als buurtpastor en inzichten uit contextueel pastoraat en provocatief coa-

chen. ‘Het provocatief coachen leerde mij hoe juist bij de meest serieuze problemen speelsheid en humor helpend kunnen zijn. De relatie, dat wat er gebeurt tussen mensen los van de inhoud van wat er gezegd wordt, werd daarnaast voortdurend serieus genomen, maar totaal niet ernstig’ (p. 12). Kenmerkend voor de provocatieve basishouding is dat deze zowel liefdevol als humoristisch en uitdagend is, zo stelt de auteur in het eerste hoofdstuk. De volgende hoofdstukken besteden aandacht aan de pastor die eigen doelen loslaat, emotioneel eerlijk is en een provocatieve associatie inzet in het contact. Dat laatste houdt onder andere in dat een zorgverlener vergroting en overdrijving toepast; tegelijkertijd fungeert de pastor daarbij als spiegel.

Een treffend voorbeeld is het contact van Sillevs Smitt met een stagiaire. Deze biecht haar op dat hij in een criminele jongerengroep heeft gezeten die handelde in drugs. “‘Heb ik weer, zit ik met een gedeserteerde drugsdealer als stagiair!’ had ik kunnen zeggen. Een provocatieve associatie is naast persoonlijk uitdagend ook nog grappig. Het grappige effect van de spiegel wordt allereerst bereikt doordat je met liefde aan de negatieve kant van je associatie gaat zitten. Een provocatief pastor is niet bang om iemand daarmee te kwetsen, want alle negatieve labels worden aangereikt met een warme lach. Hierdoor is de boodschap misschien negatief, maar de metaboodschap is door de warmte en de lichtheid van de humor altijd positief: ik accepteer jou, hoe je ook bent, ik sta achter je’ (p. 52).

In het vijfde hoofdstuk richt de auteur zich op de inhoud van provocatief pastoraat, waarbij de vraag centraal staat: wat is het probleem? Sillevs Smitts reactie daarop is: ‘De dienst van pastorale aandacht wordt provocatief wanneer de pastor de persoon in kwestie wel volledig accepteert, maar het probleem dat hij of zij ervaart niet als zodanig! Voor de provocatieve pastor horen problemen bij het leven, het leven is goed bekeken één groot probleem’ (p. 56). Even verderop licht ze dit nader toe: ‘De provocatieve pastor kan met haar interventies mensen bijstaan in het leren accepteren van hoe het leven nou eenmaal is ... of de persoon in kwestie zo

prikkelen dat hij of zij in actie komt om de situatie te veranderen' (p. 57).

Herkenbaar vond ik het zesde hoofdstuk, getiteld 'Leunen aan de negatieve kant'. Het laat zien hoe een pastor als 'advocaat van de duivel' negatieve gevoelens en gedachten van de ander kan uitvergroten. Aangezien de basishouding aanvaardend is, blijft de overkoepelende boodschap een positieve. Vanuit de liefdevolle, provocatieve basishouding laat de pastor merken dat hij achter de ander staat, inclusief zijn of haar negatieve gevoelens en gedachten. Het spelen van die advocaat van de duivel, door de negatieve kant uit te vergroten, kan de gesprekspartner bovendien sterker maken. Dit blijkt uit de laatste opmerking van het hoofdstuk, die luidt dat 'hoe meer je een negatief ervaren beeld bevestigt, des te sterker de positieve respons is' (p. 73). Dit leidt tot wat mijns inziens het centrale hoofdstuk van het boek mag heten, met het provocatieve motto: 'Doe het meer, voel het meer, denk het meer!' (p. 75). Hier betoont de auteur zich als expert met veel ervaring. Het praten op een grappende toon, overdrijven, het dommetje spelen, zijn slechts enkele provocerende technieken die pastores kunnen toepassen. De hoofdstukken erna zijn reflectiever van aard, waarin de auteur achtereenvolgens reflecteert op macht en op spel.

Het laatste hoofdstuk beschrijft enkele beperkingen en stelt kritische vragen bij provocatief pastoraat. Als opening van het slothoofdstuk stelt Sillevius Smitt de vraag: 'Wat als lachen "weglachen" wordt, is dat wel zo heilzaam?' (p. 113). Voor mij blijft deze vraag onbeantwoord. Ik schat in dat de auteur zou zeggen dat de grondtoon liefde is en blijft, waarbinnen je de ander (heilzaam) kunt plagen. Ik denk inderdaad dat dit in verschillende gevallen prima kan werken. Tegelijk: dit vergt nogal wat van pastores en geestelijk verzorgers. En belangrijker: het is de vraag of de gesprekspartner het ook als liefde ervaart. Ik denk daarbij ook aan mensen met een psychische of psychiatrische aandoening, voor wie humor de commu-

nicatie onnodig kan compliceren. Humor kan het wederzijds vertrouwen bovendien onnodig verkleinen.

Een andere kritische noot is dat lezers die hechten aan een wetenschappelijke fundering van provocatief pastoraat, dit boek beter op de plank kunnen laten liggen: die wetenschappelijke fundering is namelijk nauwelijks terug te vinden. Het ontbreekt aan empirisch onderzoek dat bijvoorbeeld de volgende vragen beantwoordt: waarom zouden pastores en geestelijk verzorgers deze methode gebruiken? Welke effecten zijn er of kunnen er zijn op hun gesprekspartners? Hoe evalueren gesprekspartners de beschreven interventies? Überhaupt zijn de verwijzingen naar literatuur schaars en waar aan werk van anderen wordt gerefereerd, betreft dit vaak publicaties die meer dan vijftien jaar oud zijn.

Provocatief pastoraat is daarmee vooral krachtig omdat uit alles de expertise van de auteur blijkt, die zich een ware provocateur betoont. Wie het aandurft om in dat spoor ook zelf provocatief pastoraat te gaan doen, kan putten uit een schat aan technieken. Het boek verwijst regelmatig naar elementen uit de christelijke traditie, maar ook geestelijk verzorgers die weinig (op)hebben met deze traditie, kunnen er hun voordeel mee doen; de tips en tricks zijn breed toepasbaar. Ik schat in dat vooral beginnende geestelijk verzorgers de handzame tips en suggesties kunnen gebruiken in hun praktijk: het boek daagt uit tot het oefenen met de beschreven inzichten en vaardigheden in de eigen praktijk. Daarbij leest het als een trein.

Wie enthousiast is geworden over het boek: pak een paraplu en loop naar de dichtstbijzijnde boekhandel. Tip: wees aan de balie niet al te provocerend!

Erik Olsman, universitair hoofddocent geestelijke verzorging bij de Protestantse Theologische Universiteit, is hoofdredacteur van dit tijdschrift. E-mail: tgvhooftredacteur@vgez.nl.